

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-34>

УДК 336.713

ТАРАСЕВИЧ Наталія

Одеський національний економічний університет

<https://orcid.org/0000-0002-2110-7320>

e-mail: nvt4364@gmail.com

КАРИМОВ Кіріл

Одеський національний економічний університет

e-mail: karimov.kirill03@gmail.com

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ БАНКІВСЬКИХ АКТИВІВ В КОНТЕКСТІ РИЗИКО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

У статті досліджено міжнародний досвід оцінювання якості банківських активів в контексті ризико-орієнтованого підходу. Зазначено, що якість активів банківської установи можна визначити як інформацію про властивості, параметри активів, що забезпечують стійке та надійне функціонування банку як системи, що дозволяє розвиватися, адаптуватися до внутрішніх та зовнішніх змін ринкового середовища та виконувати певні функції в економіці країни. Визначено, що процеси інтеграції у банківській сфері, використання новітніх технологій підштовхують до необхідності вдосконалення існуючих та створення нових систем оцінювання банківських активів та регулювання відповідних ризиків банку. Обґрунтовано, що процеси лібералізації економічних відносин підсилюють тиск на розвиток міжнародних стандартів банківської діяльності та можливостей їх впровадження в Україні. За результатами дослідження пропонується концепція реалізації саме ризико-орієнтованого підходу до оцінювання якості активів. На основі оцінювання банків за цією методологією обґрунтовується стратегія контролю, включаючи необхідність у механізмах раннього втручання; «життєздатність» банківської установи на прогнозі одного року і стійкість стратегії банку протягом трьох років; адекватність власного капіталу та рівень ліквідності банку для управління ризиками.

Ключові слова: якість активів, банківські установи, ліквідність, ризикованість, дохідність, ризико-орієнтований підхід.

TARASEVYCH Natalia, KARIMOV Kirill

Odesa National Economic University

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF ASSESSING THE QUALITY OF BANKING ASSETS IN THE CONTEXT OF A RISK-BASED APPROACH

The article examines the international experience of assessing the quality of bank assets in the context of a risk-oriented approach. It is noted that the quality of the assets of a banking institution can be defined as information about the properties and parameters of assets that ensure stable and reliable functioning of the bank as a system that allows for development, adaptation to internal and external changes in the market environment, and to perform certain functions in the country's economy. It was determined that the processes of integration in the banking sphere, the use of the latest technologies, prompt the need to improve the existing and create new systems for evaluating bank assets and regulating the relevant risks of the bank. It is substantiated that the processes of liberalization of economic relations increase the pressure on the development of international standards of banking activity and the possibilities of their implementation in Ukraine. It was determined that when analyzing the parameters of the quality of bank assets in accordance with the functional approach, it is advisable to take into account such criteria as liquidity, riskiness, profitability of the bank, which reflect the main characteristics of the assets. It is noted that the assessment of the quality of the bank's assets has a comprehensive nature, which takes into account not only the financial aspects of the bank's activity, but also the quality of the business environment, corporate governance and dependence on market conditions. According to the results of the research, the concept of implementing a risk-oriented approach to asset quality assessment is proposed. Based on the assessment of banks according to this methodology, the control strategy is substantiated, including the need for early intervention mechanisms; the "viability" of the banking institution based on a one-year forecast and the sustainability of the bank's strategy for three years; the adequacy of the bank's own capital and the level of liquidity for risk management.

Keywords: asset quality, banking institutions, liquidity, riskiness, profitability, risk-oriented approach.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Вітчизняна практика функціонування банківських установ визначила залежність соціально-економічних процесів від їх стабільної діяльності. У цьому напрямку пошук нових підходів до підвищення економічної ефективності зумовлює актуальність розробки напрямів удосконалення діяльності та оптимізацій якості банківських активів. Якість банківських активів — багато параметрична система, що охоплює базові характеристики стану активів до отримання реальної віддачі їх використання. Спроби позасистемного підходу до управління якістю активами в розрізі окремих груп не враховується їх внутрішній взаємозв'язок, який багато в чому визначається станом фінансового ринку та банківської системи загалом. Підвищення стійкості банків можливе шляхом ефективного використання наявних активів та покращення їх якості.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання якості активів банків, їх сутність та принципи управління розглядалися провідними вітчизняними вченими: Л.В. Мельянова, М.Д. Алексєєнко, Васильєв О.М., О. Г. Маслак, О. В. Васюренко, Т.І. Коробчук, О. А. Кириченко, О.Н. Колодієв, І.Н. Чмутова, Л.О. Примостка та іншими науковцями. Деякі дослідники розглядають поняття «якість активів» з урахуванням змісту економічної категорії, але більшість науковців визначають його виключно з точки зору функціональних характеристик активів.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Наукове дослідження активів банку логічно розпочинається зі звернення до якості, перш ніж вивчати кількісні параметри. Наука прогресує від якісного оцінювання та опису економічних явищ до встановлення кількісних параметрів та закономірностей. З іншого боку, для оптимального управління певним об'єктом є переважним кількісні параметри та характеристики портфеля активів, такі як показники ліквідності, рівень прибутковості та ризикованості. Протиріччя кількісних та якісних характеристик активів призводить до різних тлумачень категорії «якість активів» в науковій економічній літературі та методології її оцінювання.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є впровадження міжнародного досвіду оцінювання якості банківських активів в контексті ризико-орієнтованого підходу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сутність терміну «якість активів» банківської установи вимагає розгляду його з точки зору економічної категорії, оцінки змісту даного поняття в межах сучасної парадигми концепції якості. Важливо визначити, що «якість» є філософською категорією, яка відображає невід'ємну властивість певного об'єкту, яка робить його саме таким, а не іншим. Якість відображає стійке взаємозв'язок між складовими елементами цього об'єкту, що характеризує його особливості та дозволяє розрізнити його від інших об'єктів. Завдяки категорії якості кожен певний об'єкт саме існує як унікальна сутність, відокремлена від інших. Одночасно категорія якості відображає загальні риси, що характеризують весь клас схожих об'єктів [1, с.54].

Відповідно до системної концепції якості, якість активів банку можна визначити як комплексну інформацію щодо характеристик та параметрів, що забезпечують виконання функцій у складі банківської установи, без яких досягнення цілей діяльності банку неможливе [2, с.46].

Сутність «якості активів» банку з погляду системного підходу повинно впливати з формування цілей та завдань функціонування банківської установи як об'єкту економічної системи. Значення банківських установ як регуляторів грошового обігу, центрів акумуляції грошових ресурсів та їх перерозподілу, покладає на них відповідальність перед суспільством. Суспільство не повинно сумніватися в надійності і стійкості банківської системи загалом.

Отже, «якість активів» банківської установи можна визначити як інформацію про властивості, параметри активів, що забезпечують стійке та надійне функціонування банківської установи як системи, що дозволяє банку розвиватися, адаптуватися до внутрішніх та зовнішніх змін ринкового середовища та виконувати певні функції в економіці країни.

При аналізі параметрів якості банківських активів відповідно до функціонального підходу доцільно враховувати такі критерії, як ліквідність, ризикованість, дохідність банківської установи, які відображають основні характеристики активів. Також можна визначити ряд чинників, що впливають на якість банківських активів, включаючи: специфіку кредитної та інвестиційної стратегії банківської установи; рівень диверсифікації кредитно-інвестиційного портфелю банку як основного виду фінансових активів.

Важливо відзначити, що відповідно до вказаних чинників впливу на якість банківських активів, цю економічну категорію можна визначити з погляду сукупності критеріїв, які характеризують здатність банківських активів генерувати стійкі грошові потоки та відрізняються за рівнем ліквідності, ризикованості, прибутковості та ступенем диверсифікації.

Аналіз наукових праць та практичних досліджень дозволив виокремити чотири типи систем оцінювання якості банківських активів та відповідних ним ризиків банківської діяльності: рейтингові системи оцінки, статистичні моделі, системи фінансових показників, комплексні системи оцінювання якості банківських активів.

Основною метою системи рейтингової оцінки якості банківських активів та відповідних ризиків є звернення уваги регулятора на банки, що мають негативні тенденції. Кожному аспекту, який аналізується, надається певна кількість балів, на підставі яких розраховується загальна оцінка діяльності банку. Система базується на широкому спектрі регульованої звітності. Наприклад, система ORAP використовує дані з інформаційних баз Банку Франції, Банківської комісії; інформацію, зібрану від зовнішніх аудиторів, самих банківських установ, результати інспекційних перевірок, матеріали, надані іншими європейськими країнами в межах спільних домовленостей [3].

Статистичні моделі засновані на попередньому прогнозуванні банківських ризиків, які можуть призвести до негативних наслідків діяльності банку. Крім того, встановлюються причинно-наслідкові зв'язки між показниками банку та їх наслідками, такими як банкрутство, фінансова нестабільність. Статистичні моделі не враховують якісні аспекти, такі як оцінка якості управління активами та функціонування внутрішнього контролю. Слід зазначити, що англійська система RATE враховує, крім чинників системи CAMELS, бізнес-фактори та різноманітні якісні та ризики, які не вимірюються (репутаційні, операційні, юридичні).

До методів передчасної діагностики банківських активів належить метод SCOR (Statistical CAMELS Off-site Rating), який застосовується у США і базується на офіційних звітах, що дозволяє достовірно оцінити ймовірність погіршення стану банків протягом наступних 4-6 місяців. Також варто відзначити, що статистичні моделі можуть бути поєднані з рейтинговою системою оцінки ризиків, наприклад, система SEER (System for Estimating Examination Ratings), що використовує дані звітності, а також рейтинги та їх компоненти [4].

Використання системи фінансових коефіцієнтів та аналізу їх груп дозволяє порівняти показники діяльності окремих груп подібних банків, за результатами встановлюються критичні рівні банківської діяльності. На основі результатів аналізу наглядовий орган визначає рівень, причини відхилення діяльності конкретної банківської установи від показників інших банків і приймає рішення про необхідність втручання. Одним з негативних аспектів вказаної системи є те, що обрані коефіцієнти не завжди повністю відображають загальний фінансовий стан банківської установи; під час оцінки фінансових коефіцієнтів не враховуються можливі зміни, які можуть позначитися на точності оцінки; результати оцінювання можуть не віддзеркалювати загальне погіршення ситуації для системи або групи банків.

Комплексна система оцінки банківських ризиків спрямована на аналіз усіх можливих ризиків, що існують у банку, з урахуванням її внутрішньої структури та особливостей. Подібно до рейтингових систем, кожному критерію присвоюються відповідні оцінки, які потім утворюють загальну оцінку. Цей підхід дозволяє здійснити достовірне оцінювання діяльності великих, міжнародних банків та банківських груп.

Система RATE, що діє у Великобританії, встановлює рівень ризику для всього банку в цілому. Система RAST, яка застосовується в Нідерландах, розглядає банк на рівні підрозділів або функціональних блоків. Для кожного окремого підрозділу аналізуються всі можливі ризики, внутрішня структура, система контролю на основі різних критеріїв, які оцінюються за окремими балами. Ці оцінки для кожного підрозділу поступово об'єднуються для утворення остаточної оцінки всього банку [4].

Комбінований підхід дає можливість оцінити різноманітні кількісні та якісні аспекти виникнення банківських ризиків. Комплексне оцінювання фінансового стану банку потребує взаємодії між національними та міжнародними наглядовими органами (наприклад, Управління фінансових послуг Великобританії здійснює запит на отримання інформації).

З початку жовтня 2020 року НБУ ввів новий метод нагляду та оцінювання банків – SREP (Supervisory Review and Evaluation Process). Відповідності до вказівок Європейського банківського органу про єдинообразність процедур та методології наглядових перевірок і оцінки Національний банк у 2018 році почав впроваджувати окремі інструменти SREP, які засновані на ризик-орієнтованому та forward-looking підходах. Ці інструменти ґрунтуються на аналізі банківських ризиків та якості управління активними операціями банку, а також на питаннях корпоративного управління, уключаючи системи внутрішнього контролю, а також здатність банку забезпечувати безперервність своєї діяльності [5].

Методологія SREP ґрунтується на оцінюванні банківських ризиків з урахуванням оцінки поточного фінансового стану банківської установи, її стратегії та бізнес-моделі, а також прогнозування діяльності банку. Відмінною рисою методології SREP є те, що оцінка проводиться щорічно на початку кожного року, згідно з Постановою Правління НБУ № 47 від 02.05.2018 р. "Положення про організацію та проведення інспекційних перевірок" [6]. Модель SREP за окремими етапами та їх загальною характеристикою надана у таблиці 1.

Метод SREP є поширеним серед країн Європи. Цей підхід є покращеною версією ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment Process). У відмінність від ICAAP, що було розроблено в рамках Базеля II для дослідження внутрішніх процедур та процесів банків з метою визначення достатності власного капіталу для покриття ризиків у довгостроковій перспективі, Модель SREP ґрунтується на ключових напрямках оцінювання Європейської банківської організації, що впроваджені у банківському надгляді Європейських країн в 2015 році.

На основі оцінювання банків за методологією SREP обґрунтовується: стратегія контролю за банківською установою, уключаючи необхідність у механізмах раннього втручання; «життєздатність» банківської установи на прогнозі 12 місяців і стійкість стратегії банку протягом трьох років; адекватність власного капіталу та рівень ліквідності банку для управління ризиками; необхідність проведення інспекційних заходів [5].

Таблиця 1.

Модель SREP за окремими етапами та їх загальна характеристика

№	Етап	Характеристика
1	Аналіз та оцінка бізнес-моделі	Оцінка життєздатності бізнес-моделі (viability): спроможність генерувати прийнятний рівень доходів протягом наступних 12 місяців, з огляду на значення показників ефективності, відповідність структури фінансування банку його бізнес-моделі, ризик-апетиту (схильності до ризику); оцінка стійкості стратегії банку (sustainability): спроможність генерувати прийнятний рівень доходів протягом щонайменше наступних трьох років згідно із затвердженою стратегією банку та бізнес-планом (у тому числі з урахуванням виконання стратегії банку в минулому)
2	Оцінка організації корпоративного управління та внутрішнього контролю	Грунтується на результатах оцінювання ефективності функціонування системи корпоративного управління у цілому, корпоративної культури та культури прийняття ризику, організаційної структури та функціонування органів управління, політики та практики винагород, системи управління ризиками, системи внутрішнього контролю, ризику AML
3	Оцінка достатності капіталу	Визначення достатності капіталу (його розміру та структури) для покриття основних видів ризиків, притаманних діяльності банку протягом наступних 12 місяців, визначення заходів для врегулювання потенційної недостатності капіталу
4	Оцінка ризиків ліквідності	Оцінка достатності ліквідних активів для покриття ризиків ліквідності та фінансування, визначення заходів, необхідних для врегулювання потенційного дефіциту ліквідності

Джерело: складено за [5;7-10]

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отже, аналіз наукових праць та практичних досліджень дозволив виокремити чотири типи систем оцінювання якості банківських активів та відповідних ним ризиків банківської діяльності: рейтингові системи оцінки, статистичні моделі, системи фінансових показників, комплексні системи оцінювання якості банківських активів. Метод SREP-аналізу складається з чотирьох основних компонентів: аналіз та оцінка бізнес-моделі банківської установи; оцінка рівня організації корпоративного управління та внутрішнього контролю; оцінювання достатності власного капіталу банку; оцінка ризиків ліквідності. Модель SREP є методологією, яка забезпечує об'єктивне та поступове оцінювання фінансового стану та фінансової стабільності банківської установи на основі обраної банком бізнес-моделі та сформованого профілю ризиків, що зумовлено складом та якістю банківських активів.

Література

1. Вольська С.П. Якість активів у забезпеченні фінансової стійкості банку. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. № 18. С. 53-60.
2. Музичка О.М. Сучасні методичні підходи до аналізу та оцінки якості активів банку. *Наукові записки*. 2013. № 2(43). С. 45-53.
3. Жукова Т. О. Фінансова стійкість та стабільність банків в умовах кризових явищ у банківській системі України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. №3. С.164–167.
4. International Monetary Fund, Bank for International Settlements, Financial Stability Board, Report to G20 Finance Ministers and Governors. *Guidance to Assess the Systemic Importance of Financial Institutions, Markets and Instruments: Initial Considerations*. Briefing Paper for the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors, 2019. С. 45– 69.
5. Здійснення Національним банком України безвизного банківського нагляду – новий вектор розвитку. URL: https://bank.gov.ua/admin/uploads/article/SREP_first_results_pr_2019-05-14.pdf?v=4.
6. Про організацію та проведення інспекційних перевірок, затверджене Постановою Правління НБУ відвід 17.07.2001 № 276. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-01>.
7. Аналіз бізнес-моделей банків у рамках Supervisory review and evaluation process (SREP). Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document>.
8. SREP (supervisory review and evaluation process): Blessing or curse? URL : <https://www.bankinghub.eu>.
9. Новікова Л. Ф. Рудянова Т. М., Пушечнікова А .О. SREP-аналіз як сучасна система оцінки фінансової стійкості банків: вітчизняна практика. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. №2 (68). С. 196 – 199. URL: http://scientificview.umfs.in.ua/archive/2020/2_68_2020/36.pdf.
10. Вовчак О. Д., Єндоренко Л. О. Запровадження методології SREP для оцінки ризиків банків у системі фінансового моніторингу. *Матеріали XII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Фінанси: теорія і практика»*. К.: Національний авіаційний університет, 2021. С.183-185. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/54653>.

References

1. Volska S.P. (2011) Yakist aktyviv u zabezpechenni finansovoi stiihosti banku. *Finansy, oblik i audyt*, 18, 53-60.
2. Muzychka O.M. (2013) Suchasni metodychni pidkhody do analizu ta otsinky yakosti aktyviv banku. *Naukovi zapysky*, 2(43), 45-53.
3. Zhukova T. O. (2021) Finansova stiihost ta stabilnist bankiv v umovakh kryzovykh yavlyshch u bankivskii systemi Ukrainy. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu*, 3, 164–167.

4. International Monetary Fund, Bank for International Settlements, Financial Stability Board, Report to G20 Finance Ministers and Governors. Guidance to Assess the Systemic Importance of Financial Institutions, Markets and Instruments: Initial Considerations. Briefing Paper for the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors, 2019, 45– 69.
5. Zdiisnennia Natsionalnym bankom Ukrainy bezvyiznoho bankivskoho nahliadu – novyi vektor rozvytku. Retrieved from: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/SREP_first_results_pr_2019-05-14.pdf?v=4.
6. Pro orhanizatsiiu ta provedennia inspektsiinykh perevirok, zatverdzhene Postanovoiu Pravlinnia NBU. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-01>.
7. Analiz biznes-modelei bankiv u ramkakh Supervisory review and evaluation process (SREP). Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy. Retrieved from: <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document>.
8. SREP (supervisory review and evaluation process): Blessing or curse? URL : <https://www.bankinghub.eu>.
9. Novikova L. F. Rudianova T. M., Pushechnikova A .O. (2020) SREP-analiz yak suchasna systema otsinky finansovoi stiikosti bankiv: vitchyzniana praktyka. *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia*, 2 (68), 196 – 199. Retrieved from: http://scientificview.umsf.in.ua/archive/2020/2_68_2020/36.pdf.
10. Vovchak O. D., Yendorenko L. O. Zaprovdzhennia metodolohii SREP dlia otsinky ryzykiv bankiv u systemi finansovoho monitorynhu. Materialy KhII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii «Finansy: teoriia i praktyka». K.: Natsionalnyi aviatsiynyi universytet, 2021. S.183-185. Retrieved from: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/54653>.